

DŁUG PUBLICZNY A ROZWÓJ GOSPODARCZY OBSZARÓW WIEJSKICH W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Tomasz Siudek

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. Henryk Runowski

Słowa kluczowe: dług publiczny, determinanty długu publicznego, rozwój obszarów wiejskich
Keywords: public debt, determinants of public debt, economic growth, rural development

S y n o p s i s. Głównym celem pracy jest określenie związku między poziomem rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich a poziomem długu publicznego w krajach Unii Europejskiej (UE). Dodatkowym celem badań jest ustalenie poziomu i determinant długu publicznego w badanych krajach. Z uzyskanych danych wynika, że w jednych krajach UE rozwój gospodarczy obszarów wiejskich jest ujemnie skorelowany z długiem publicznym, w innych jest odwrotnie. Ujemny związek we wszystkich badanych krajach UE odnotowano między rozwojem gospodarczym obszarów wiejskich a kosztami obsługi długu publicznego.

WSTĘP

Dług publiczny ma wiele definicji. Według OECD określany jest on jako zobowiązania finansowe wszystkich jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych [www.stats.oecd.org], natomiast ustawa o finansach publicznych określa go jako zobowiązanie sektora finansów publicznych z tytułów: wyemitowanych papierów wartościowych opiewających na wierzytelności, zaciągniętych kredytów i pożyczek, przyjętych depozytów lub wymagalnych zobowiązań wynikających z odrębnych ustaw oraz prawomocnych orzeczeń sądów albo ostatecznych decyzji administracyjnych [Dz.U. 2009.157.1240].

Dług publiczny klasyfikuje się według różnych kryteriów. Można podzielić go według rodzaju sektora, który zaciągnął zobowiązania na dług skarbu państwa, dług lokalny samorządów i dług sektora ubezpieczeń społecznych. Dług publiczny klasyfikowany jest również ze względu na miejsce finansowania na dług krajowy, który finansowany jest przez wierzycieli krajowych, i dług zagraniczny finansowany przez wierzycieli zagranicznych. Bardzo często strukturę długu publicznego przedstawia się ze względu na termin wymagalności na: dług krótkoterminowy do 1 roku i dług długoterminowy powyżej 1 roku. Przyczynami długu publicznego mogą być:

- deficyt budżetowy utrzymujący się przez wiele lat;
- wysokie wydatki publiczne, zwłaszcza w okresach wojen i głębokich kryzysów gospodarczych;
- nieprzewidywalne, losowe sytuacje, np. klęski żywiołowe;

- realizowana doktryna publiczna, która zakłada świadome utrzymywanie deficytu budżetowego i długu publicznego jako narzędzi interwencjonizmu państwowego;
- osiągnięcie celów politycznych rządzącej władzy, która nie decyduje się na podnoszenie podatków i nie dokonuje również redukcji wydatków publicznych;
- starzejące się społeczeństwo, czego efektem jest wzrost wydatków społecznych [Barro 1979, 1986, 1987, Lukas 1986, Roubini, Sachs 1989, Jeanne, Guscina 2006, Reinhard, Rogoff 2010].

Dług publiczny to jeden z głównych problemów polityki gospodarczej. Stanowi on jeden z ważniejszych obszarów finansów publicznych. Ma on ogromny wpływ na stan finansów państwa i rozwój gospodarczy. Ze względu na ostatni kryzys finansowy na świecie wzrosło zainteresowanie problematyką długu publicznego, zarówno ze strony ekonomistów, instytucji finansowych, jak i władz publicznych. Dług publiczny jest dużym zagrożeniem prawidłowego rozwoju gospodarczego krajów na świecie. Skutkiem wysokiego długu publicznego są często występujące duże problemy finansowe i społeczne.

CEL, ZAKRES I METODY BADAŃ

Głównym celem badań jest określenie wpływu długu publicznego na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich w krajach UE. Dodatkowym celem badań było ustalenie poziomu i determinant długu publicznego w badanych krajach. W pracy sformułowano hipotezę badawczą, że wzrost długu publicznego powoduje spadek poziomu rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich w krajach UE. Opracowanie składa się z części teoretycznej i empirycznej. W części teoretycznej ukazano pojęcia, klasyfikację, historię i przyczyny długu publicznego, a w części empirycznej poziom i determinanty długu publicznego, poziom rozwoju obszarów wiejskich oraz wpływ długu na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich krajów UE.

Część teoretyczną opracowano na podstawie studiów literatury przedmiotu, a część empiryczną w oparciu o dane pozyskane z bazy Eurostat i Banku Światowego. W celu określenia determinant długu publicznego w Polsce i Grecji zastosowano analizę regresji krokowej wstecz, w której wykorzystano 22 zmienne makroekonomiczne¹ (produkt krajowy brutto, PKB *per capita*, poziom inflacji, poziom bezrobocia, podaż pieniądza, eksport towarów i usług, wzrost eksportu towarów i usług, import towarów i usług, wzrost importu towarów i usług, oszczędności krajowe netto, wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto, wartość dodana w przemyśle, wartość dodana w rolnictwie, poziom nadwyżki/deficytu budżetowego, wpływy z podatków, wpływy ze składek na ubezpieczenia społeczne, wydatki krajowe brutto, wydatki publiczne na edukację, wydatki publiczne na: zdrowie, wojsko, badania i rozwój oraz dotacje i inne transfery). Związek między rozwojem gospodarczym obszarów wiejskich a poziomem długu publicznego w krajach UE zbadano przy wykorzystaniu współczynników korelacji Pearsona i współczynników regresji prostej. Ich istotność określono testem t-Studenta.

Poziom długu publicznego w całej UE analizowano w latach 2000-2012, a w poszczególnych krajach UE tylko w 2012 r. Wyjątkiem była Polska, w której dług publiczny badano w latach 2000-2012. Z kolei rozwój obszarów wiejskich krajów UE analizowano w 2012 r., badanie zaś wpływu długu publicznego na rozwój gospodarczy obszarów wiejskich krajów UE obejmowało lata 1995-2012. Wszystkie wyniki badań przedstawiono w tabelach i na rysunkach.

¹ Doboru zmiennych jako potencjalnych determinant długu publicznego w modelach regresji dla Polski i Grecji dokonano na podstawie studiów literatury przedmiotu.

HISTORIA DŁUGU PUBLICZNEGO – UJĘCIE SYNTETYCZNE

Z przeglądu literatury światowej wynika, że ogromny wkład w badanie długu publicznego na świecie mają profesorowie Carmen Reinhart z University of Maryland i Kenneth Rogoff z Harvard University. W publikacji pt. *This time is different: Eight Centuries of Financial Folly* [2009] przedstawiają historię długu publicznego na świecie, jak również jego główne determinanty.

Dług publiczny ma długą historię. Już w Mezopotamii, Grecji i imperium rzymskim królowie zaciągali pożyczki w zasobnych świątyniach dzięki darom i ofiarom wiernych. Dług pojawiał się również w wyniku zaciągania pożyczek przez dwory europejskie, chińskich cesarzy od kupców, bankierów, feudałów i zakonów na prowadzenie wojen. Bardzo często w historii odnotowywano przypadki, w których zaciągane długi nie były w ogóle spłacane. Już w XIII wieku francuski monarcha Filip Piękny odmówił spłaty długów Żydom, których następnie wydalil z Francji. Podobna sytuacja była w przypadku Zakonu Templariuszy, którzy wymordowali swoich pożyczkodawców. Bardzo często zadłużone państwa ogłaszały moratoria, informujące o odmowie spłaty długów. Przykładem może być Hiszpania, która w latach 1600-1627 dokonała tego aż 13 razy.

Duży wzrost długu publicznego odnotowano w Europie i USA po I i II wojnie światowej. Za przykład może posłużyć Wielka Brytania, która w latach 1930 i 1945 wykazywała zadłużenie na poziomie 155% i 227% PKB. Zadłużenie USA w 1945 r. przekraczało poziom 100% PKB. Szybki wzrost długu publicznego odnotowano również w latach 90. XX w. w krajach Południowo-Wschodniej Azji, w których szybki rozwój gospodarczy oparto na kredytach zaciągniętych od zagranicznych instytucji finansowych. Ostatnio po wybuchu kryzysu bankowego na świecie poziom długu publicznego gwałtownie wzrósł. Najwyższy odnotowano w Japonii, Grecji, Islandii, we Włoszech i Portugalii. Dług publiczny w UE w 2012 r. wynosił średnio 85% PKB. W USA był na poziomie 14,3 bln USD, co stanowiło około 70% PKB. Głównym wierzycielem były Chiny, które pożyczyły USA około 4,5 bln USD.

BADANIA DŁUGU PUBLICZNEGO – PRZEGLĄD LITERATURY

Dług publiczny został szczegółowo opisany w literaturze. Jak wcześniej wspomniano, jeden z największych dorobków naukowych z tego zakresu mają profesorowie C. Reinhart i K. Rogoff. Głównym przedmiotem ich badań jest historia długu publicznego. Badacze ci stwierdzili, że w latach 1826-2006 największy odsetek niewypłacalnych krajów na świecie (ponad 20%) wystąpił w latach 1830-1860, 1870-1880, 1930-1950 i 1980-1995. Według nich odsetek niewypłacalnych krajów wzrasta wraz ze wzrostem udziału długu publicznego w PKB tych krajów [Reinhard, Rogoff 2008]. Badacze wykazali, że niewypłacalności Brazylii wobec wierzycieli krajowych i zagranicznych towarzyszyła hiperinflacja i kryzysy w sektorze bankowym, a w czasach niewypłacalności Grecji wystąpiły tylko pojedyncze przypadki hiperinflacji (lata 1941-1944) oraz dwa kryzysy bankowe (lata 1931 i 1991). Na próbie 39 krajów rozwijających się w latach 1971-2009 wspomniani ekonomiści stwierdzili, że wraz ze wzrostem udziału zagranicznego długu publicznego w PKB wzrasta odsetek niewypłacalnych krajów oraz odsetek krajów, w których występują kryzysy bankowe. W Islandii w latach 2007-2009 C. Reinhart i K. Rogoff wykazali bardzo wysoki udział długu publicznego i prywatnego w PKB, przekraczający 500%, który był główną

przyczyną kryzysu bankowego [Reinhard, Rogoff 2009]. Z kolei na próbie 104 krajów udowodnili, że w latach 1824-2009 niewypłacalność kraju w pierwszym roku zależy od kryzysu bankowego w latach t_{-1} do t_{-3} oraz przyrostu udziału długu publicznego w PKB w okresie t do t_{-2} . Niewypłacalność nie zależy zaś od kryzysu centrów finansowych w latach t do t_{-2} [Reinhard, Rogoff 2011a, b].

Kraje niewypłacalne w XIX i XX w. wykazywały zagraniczny dług publiczny w relacji do dochodów w przedziale od 23% do 495% oraz całkowity dług publiczny do dochodów w przedziale od 125% do 1583%. Z niewypłacalnych krajów najmniej zadłużone były Filipiny, a najbardziej – Hiszpania. Ostatnim głośnym przypadkiem niewypłacalnego kraju była Argentyna w 2001 r., dla której omawiane wskaźniki wynosiły odpowiednio 159% i 262% [Reinhard, Rogoff 2011a, b] (tab. 1.).

Tabela 1. Poziom wskaźników długu publicznego w okresie niewypłacalności wybranych krajów na świecie

Kraj	Rok niewypłacalności	Zagraniczny dług publiczny/dochody [%]	Całkowity dług publiczny/dochody [%]
Meksyk	1827	155	420
Hiszpania	1877	495	1583
Argentyna	1890	442	1246
Niemcy	1932	64	243
Chiny	1939	310	896
Turcja	1978	138	269
Meksyk	1982	325	506
Brazylia	1983	83	198
Filipiny	1983	23	125
Rosja	1998	390	495
Pakistan	1998	332	628
Argentyna	2001	159	262

Źródło: [Reinhard, Rogoff 2011a, s. 1676-1706].

W literaturze dominują dwa kierunki badań długu publicznego. Pierwszy koncentruje się na działaniach fiskalnych stabilizujących dług publiczny. W badaniach tych dąży się do znalezienia odpowiedzi, czy kraje wysoko rozwinięte są w stanie zahamować wzrost długu publicznego, uruchamiając budżetowe nadwyżki. Drugi kierunek badań dotyczy redukcji długu publicznego w ramach realizacji dużych programów dostosowań fiskalnych. W pracach podkreśla się, że redukcja długu publicznego powinna być prowadzona po stronie wydatków (redukcji zatrudnienia w sektorze publicznym, redukcji transferów i wynagrodzeń rządowych), a nie wzrostu dochodów [Bohn 1995, 1998, Giavazzi, Pagano 1996, Alesina, Perotti 1997, Afonso i in. 2006, Greiner i in. 2007].

Zdaniem C. Reinhard, K. Rogoffa i Miguela Savastano [2003], za bezpieczny poziom zadłużenia kraju należy uznać poziom 30-35% PKB. Po przekroczeniu tej granicy ryzyko ogłoszenia niewypłacalności gwałtownie wzrasta. Według Międzynarodowego Funduszu Walutowego [International Monetary... 2004], w krajach rozwijających się górna granica długu publicznego w relacji do PKB nie powinna przekraczać 25%, a w krajach rozwiniętych 80%. Z kolei Bank Światowy w krajach o niskim poziomie dochodu na mieszkańca ustalił wartość progową długu publicznego do PKB na poziomie 40% [How to do... 2006].

Sebastian Hauptmeier, Martin Heipertz i Ludger Schuknecht [2007] wykazali w krajach UE w latach 1985-1995, że wzrost długu publicznego w relacji do PKB był spowodowany głównie wzrostem rządowych wydatków publicznych. Według Christiane Nickel, Philippa Rothera i Lilli Zimmermann [2010], głównym powodem wzrostu długu publicznego w krajach UE w czasie ostatniego kryzysu finansowego była pomoc finansowa rządów dla instytucji finansowych. Najważniejszymi czynnikami redukcji długu publicznego było obniżenie świadczeń socjalnych i wynagrodzeń w sektorze publicznym.

C. Nickel, P. Rother i L. Zimmermann [2010] zidentyfikowali w 15 krajach UE (UE-15) w latach 1985-2009 184 przypadki akumulacji długu publicznego i 191 przypadków redukcji długu publicznego. W 59 przypadkach wykazano redukcję długu publicznego na poziomie co najmniej 10% w ciągu kolejnych 5 lat. Znaczny spadek zadłużenia w UE-15 występował głównie w latach 1995-2000. Wynikało to w dużej części z tego, że kraje te, wchodząc do strefy euro, musiały spełnić kryteria z Maastricht. W niektórych krajach UE, takich jak Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania, odnotowano dwa do trzech okresów dużych redukcji zadłużenia w latach 1985-2009, a w Austrii, Francji, Niemczech, Grecji i Luksemburgu nie zaobserwowano takich przypadków.

John McDermott i Robert Wescott [1996] oraz Francesco Giavazzi, Tullio Jappelli i Marco Pagano [2000], wykorzystując modele logitowe i probitowe, udowodnili, że w krajach OECD w latach 1985-2000 konsolidacja fiskalna obniżyła poziom długu publicznego. Ostre zaostrenie polityki fiskalnej doprowadziło do redukcji długu publicznego. Zdaniem Willema Buitera [2005], jednorazowy wzrost długu publicznego nie stanowi zagrożenia dla zrównoważonego rozwoju. Jeśli jednak uczestnicy rynku uznają, że wzrost długu ma charakter strukturalny, wówczas istnieje duże zagrożenie utraty stabilności finansowej państwa i osłabienie rozwoju sfery realnej. Cristina Checherita i P. Rother [2010], Manmohan S. Kumar i Jaejoon Woo [2010] oraz C. Reinhart i K. Rogoff [2010] wskazali, że wysoki poziom długu publicznego może bezpośrednio lub pośrednio spowolnić lub zahamować wzrost gospodarczy, głównie przez wyparcie inwestycji prywatnych.

Alberto Alesina i Guido Tabellini [1990] wyjaśnili, że dług publiczny jest instrumentem zdobywania i utrzymania władzy przez polityków. Jest on wypadkową polityki fiskalnej rządów, które sprawowały władzę. Według tych badaczy, partie rządzące maksymalizują wartość użyteczności dla osób swojego elektoratu przez określoną ofertę dóbr publicznych. Im większa jest polaryzacja polityczna między partiami, tym rządy mają tendencje do generowania nadmiernego długu. Torsten Persson i Lars Svensson [1989] na przykładzie USA i Wielkiej Brytanii twierdzą, że partie preferujące mniejsze wydatki publiczne w pierwszym okresie rządzenia je zwiększają, finansując je długiem, w drugim zaś okresie je zmniejszają. W przypadku partii preferujących wysokie wydatki publiczne jest odwrotnie – w pierwszym okresie rządzenia zmniejszają wydatki publiczne, a w drugim okresie je zwiększają.

Podsumowując problematykę długu publicznego w literaturze, należy stwierdzić, że dotyczyła ona przede wszystkim:

- determinant niewypłacalności państw na świecie,
- bezpiecznych progów długu publicznego względem PKB, po których przekroczeniu państwa mają problemy z obsługą długu publicznego,
- sposobów redukcji długu publicznego,
- wpływu długu publicznego na wzrost i rozwój gospodarczy,
- strategii polityki fiskalnej partii politycznych, które po przejęciu władzy zamierzają je wdrożyć.

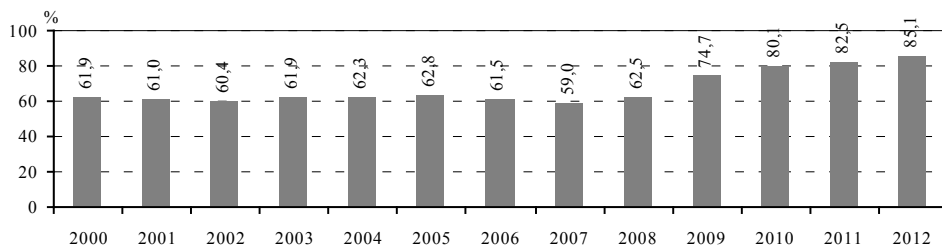
POZIOM I DETERMINANTY DŁUGU PUBLICZNEGO

Z danych OECD wynika, że najwyższy dług publiczny na świecie w relacji do PKB w 2012 r. odnotowano w Japonii – 218,8%, Grecji – 167,3%, we Włoszech – 142,2%, Portugalii – 134,5% i Islandii – 127,5%. Polska w rankingu najbardziej zadłużonych państw na świecie zajęła 26. miejsce z wynikiem 55,6% PKB.

Rządowy i samorządowy dług publiczny w relacji do PKB wzrósł w UE z poziomu 62% w 2000 r. do 85% w 2012 r. (rys. 1.). Najwyższa dynamika wzrostu długu nastąpiła w latach 2008-2010. W wartościach bezwzględnych dług ten wzrósł z poziomu 5,6 bln euro do 11 bln euro. Spośród wszystkich krajów UE najwyższy rządowy dług publiczny w relacji do PKB w 2012 r. wystąpił w Grecji, we Włoszech i w Portugalii, a najniższy w Estonii, Bułgarii, Luksemburgu i Rumunii (rys. 2.).

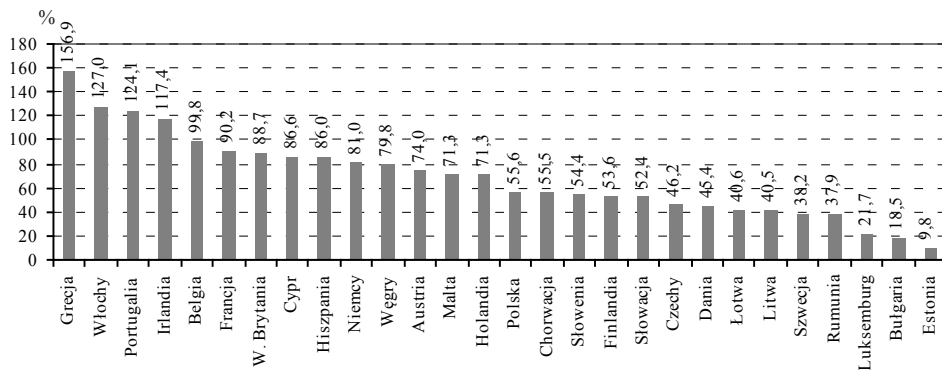
Dług publiczny przelicza się również na osobę. W 2012 r. rządowy dług publiczny *per capita* był najwyższy w Irlandii, Belgii, we Włoszech i Francji (rys. 3.). Najniższy dług w przeliczeniu na osobę wystąpił w Bułgarii, Estonii i Rumunii. W Polsce wynosił on 5,6 tys. euro/osobę.

Ważnym problemem państw są koszty obsługi długu publicznego. W 2012 r. wartość odsetek od długu publicznego w odniesieniu do PKB była najwyższa we Włoszech, Grecji i na Węgrzech, a najniższa w Estonii, Luksemburgu i Szwecji (rys. 4.). W Polsce koszty obsługi długu publicznego wynosiły 2,8% PKB. Największymi dłużnikami w UE są tzw. kraje PIIGS (Portugalia, Irlandia, Włochy, Grecja, Hiszpania). Głównymi ich wierzycielami

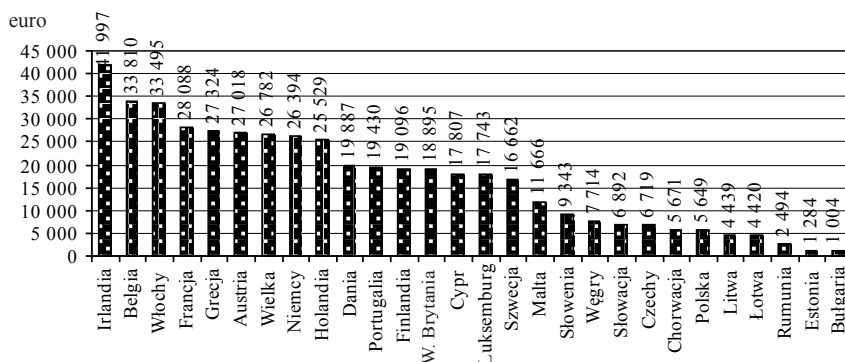
Rysunek 1. Rządowy i samorządowy dług publiczny w relacji do PKB w Unii Europejskiej w latach 2000-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

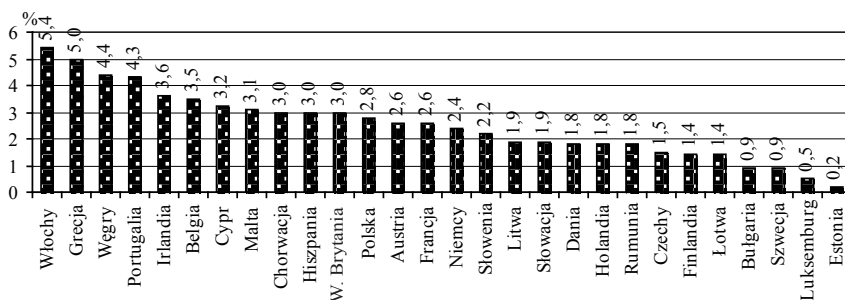

Rysunek 2. Rządowy dług publiczny w relacji do PKB w krajach Unii Europejskiej w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Rysunek 3. Rządowy dług publiczny *per capita* w krajach Unii Europejskiej w 2012 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Rysunek 4. Koszty obsługi długu publicznego jako procent PKB w krajach UE w 2012 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

mi są banki komercyjne z Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii. Największym dłużnikiem Niemiec jest Hiszpania (178 mld USD), Francji – Włochy (410 mld USD), a Wielkiej Brytanii – Irlandia (137 mld USD).

W Polsce rządowy i samorządowy dług publiczny w relacji do PKB wzrósł z poziomu 36,8% w 2000 r. do 55,6% w 2012 r. Wynika z tego, że sytuacja finansowa państwa w ostatniej dekadzie ulegała pogorszeniu. Dług publiczny w odniesieniu do PKB w ciągu 10 lat uległ podwyższeniu o prawie 20 p.p. Pod względem wartościowym wzrósł on z poziomu 273 mld zł w 2000 r. do poziomu 868 mld zł w 2012 r.²

W latach 2002–2012 najwyższy udział w strukturze długu publicznego w Polsce zajmowały zobowiązania o terminie wymagalności od 1 roku do 5 lat oraz od 7 do 10 lat. W sumie stanowiły one od 53% w 2002 r. do 70% w 2012 r. Wysoki udział zobowiązań o terminie wymagalności od 1 roku do 5 lat w 2012 r. będzie determinował wysokie obciążenia państwa w najbliższym okresie. Głównymi wierzycielami Polski są instytucje finansowe działające na terenie naszego kraju i za granicą. Ich udział w strukturze długu publicznego Polski wynosił od 89% w 2002 r. do 95% w 2012 r. Marginalne znaczenie w strukturze finansowania długu publicznego odgrywały przedsiębiorstwa niefinansowe i gospodarstwa domowe. Dług publiczny w Polsce był zaciągany głównie w krajowej walucie. W latach 2006–2012 stanowił on od 72% do 75% długu ogółem. Spośród obcych walut najwyższe

² Z danych Ministerstwa Finansów wynika, że dług publiczny na koniec trzeciego kwartału 2013 r. wynosił 952 mld zł.

kwoty zobowiązań Polska zaciągnęła w euro. Dług publiczny w tej walucie stanowił od 18% w 2006 r. do 19,8% w 2012 r. Pozostałe obce waluty odgrywały marginalne znaczenie w strukturze długu publicznego Polski. Koszty obsługi długu publicznego w Polsce wynosiły od 22 mld zł w 2000 r. do 45 mld zł w 2012 r. Koszty te wykazywały trend wzrostowy. Największa dynamika ich zmian wystąpiła w 2008 r.

Z badań własnych wynika, że na poziom rządowego długu publicznego w Polsce statystycznie istotny wpływ miały takie zmienne objaśniające, jak: napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto, wzrost eksportu towarów i usług oraz PKB *per capita* (tab. 2.). Wzrost pierwszej i trzeciej zmiennej objaśniającej powoduje wzrost długu publicznego, wzrost zaś drugiej zmiennej obniża poziom długu publicznego.

Tabela 2. Determinanty rządowego długu publicznego w Polsce

Zmienna zależna (y): centralny rządowy dług publiczny brutto [mln euro]				
Parametr regresji	wartość estymowana	błąd standardowy	statystyka t-Studenta	wartość p
Wartość stała	-95952,40	13619,80	-7,05	0,0004**
Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto [% PKB] [x_1]	4085,74	1332,48	3,07	0,0220*
Wzrost eksportu towarów i usług [%] [x_2]	-911,34	275,31	-3,31	0,0162*
PKB <i>per capita</i> [ceny stałe w USD z 2000 r.] [x_3]	37,44	2,65	14,15	0,0000**

$R^2 = 98,76\%$, * – statystycznie istotny współczynnik regresji dla zmiennych objaśniających przy $p \leq 0,05$ i ** – przy $p \leq 0,01$

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego.

Wyznaczony model regresji: $y = 4085,74x_1 - 911,34x_2 + 37,44x_3 - 95952,4$

Rządowy dług publiczny w Grecji zależał od wartości PKB, wydatków krajowych brutto i wydatków na wojsko (tab. 3.). Pierwsza i trzecia zmienna objaśniająca wpływały statystycznie istotnie dodatnio na poziom długu publicznego, a druga zmienna objaśniająca statystycznie istotnie ujemnie.

Tabela 3. Determinanty rządowego długu publicznego w Grecji

Zmienna zależna [y]: centralny rządowy dług publiczny brutto [% PKB]				
Parametr regresji	wartość estymowana	błąd standardowy	statystyka t-Studenta	wartość p
Wartość stała	327,36	81,63	4,01	0,0070**
PKB [mld USD] [x_1]	0,03	0,02	1,99	0,0443*
Wydatki krajowe brutto [% PKB] [x_2]	-2,15	0,76	-2,83	0,0299*
Wydatki na wojsko [% PKB] [x_3]	11,82	4,50	2,63	0,0391*

$R^2 = 68,92\%$; oznaczenia jak pod tab. 2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego.

Wyznaczony model regresji: $y = 0,03x_1 - 2,15x_2 + 11,82x_3 + 327,36$

Czynnikami decydującymi o zdolności państwa do spłaty długu publicznego są: wartość zobowiązań, stopień rozwoju gospodarczego kraju, skuteczność polityki stabilizacyjnej państwa, podatność gospodarki na wstrząsy, skala zasilania gospodarki przez przepływy pieniężne z zagranicy oraz struktura walutowa i terminowa długu [Eaton, Gersovitz 1981, Bulow, Rogoff 1989, Alesina, Tabellini 1990, Eichengreen 1991, Reinhard i in. 2003, Jeanie, Guscina 2006, Reinhard, Rogoff 2008, 2009, 2010, 2011a, 2011b].

Skutkami nadmiernego długu publicznego mogą być: obciążenie przyszłych pokoleń kosztami spłaty zadłużenia, obniżenie poziomu życia społeczeństwa w przyszłości, wysoka inflacja, spadek ratingów wiarygodności finansowej państw, kryzysy finansowe lub niebezpieczeństwo niewypłacalności państw [Diamond 1965, Owsiak 2005, Battaglini, Coate 2008, Marchewka-Bartkowiak 2008, Ciżkowicz i in. 2011, Reinhart, Rogoff 2011b].

OBSZARY WIEJSKIE W UNII EUROPEJSKIEJ – DEFINICJE, ZNACZENIE, FUNKCJE I ROZWÓJ³

Obszary wiejskie różnie się definiuje. Według Eurostatu obszary wiejskie to tereny, na których gęstość zaludnienia nie przekracza 100 osób/km². Z kolei OECD za obszary wiejskie uznaje tereny o gęstości zaludnienia do 150 osób/km², Komisja Europejska zaś do obszarów wiejskich zalicza tereny, gdzie gęstość zaludnienia nie przekracza 300 osób/km² oraz liczba ludności w jednostkach administracyjnych nie przekracza 5000 osób. Za regiony wiejskie w UE uznaje się regiony, w których liczba ludności wiejskiej stanowi ponad 50% ogółu ludności regionu.

Regiony z przewagą obszarów wiejskich stanowią w UE 52% ogółu terytorium i 23% całej populacji. Obszary te generują 16% całkowitej wartości dodanej brutto i zatrudniają 21% ogółu pracujących. W populacji ludności obszarów wiejskich 15,6% stanowią ludzie młodzi do 15 lat, 66,6% – ludzie w wieku produkcyjnym (16-65 lat) i 17,8% – osoby starsze powyżej 65 lat. PKB *per capita* obszarów wiejskich według parytetu siły nabywczej (PPS) wynosi 70% średniej wartości całej UE. Stopa bezrobocia na obszarach wiejskich w 2012 r. wynosiła około 11%. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych UE wynosi 14,3 ha. W ogólnej powierzchni użytków rolnych UE rośliny uprawne stanowią 60%, trwałe użytki zielone – 34%, a plantacje trwałe – 6%. Lasy pokrywają 157 mln ha, co stanowi 38% ogólnej powierzchni UE.

Obszary wiejskie odgrywają dla społeczeństwa ogromną rolę. Podstawową funkcją obszarów wiejskich jest dostarczanie społeczeństwu produktów żywnościowych i surowców dla przemysłu. Obszary wiejskie pełnią liczne funkcje społeczno-ekonomiczne, środowiskowe, kulturalne i przestrzenne o istotnym znaczeniu w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.

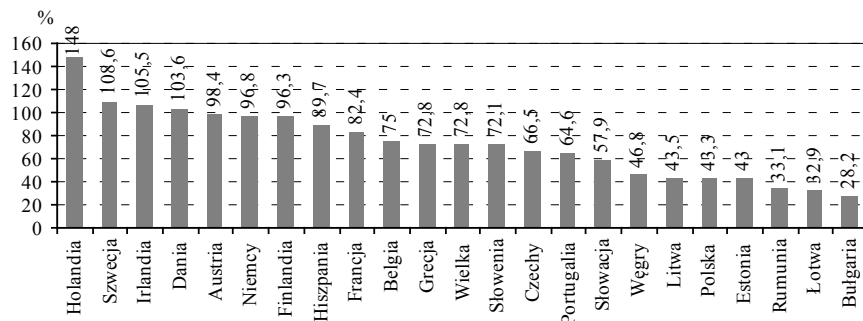
Efekty zewnętrzne działalności rolniczej i obszarów wiejskich są źródłem licznych dóbr niekomercyjnych bez których trudno wyobrazić sobie egzystencję społeczeństw. Produkcja tlenu, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego i udział w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego, ochrona bioróżnorodności flory i fauny, ochrona wód przed zanieczyszczeniami, ochrona gruntów przed erozją i degradacją, kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi, tworzenie warunków do wypoczynku, rekreacji społeczeństwa to dobra publiczne oferowane przez obszary wiejskie. Ich podstawowe znaczenie dla egzystencji ludzi jest niezaprzeczalne. Rola obszarów wiejskich w tym zakresie jest coraz bardziej dostrzegana i nabiera fundamentalnego znaczenia w kształtowaniu wspólnej polityki rolnej UE.

³ Podrozdział przygotowano w oparciu o dane raportu [*Rural Development...* 2013, s. 1-390].

Rozwój obszarów wiejskich w UE jest zróżnicowany. W 2012 r. najwyższy PKB *per capita* wyrażony w parytecie siły nabywczej był w Holandii, Szwecji, Irlandii i Danii, a najniższy w Bułgarii, na Łotwie, w Rumunii, Estonii i w Polsce (rys. 5).

Polityka rozwoju obszarów wiejskich UE koncentruje się na trzech osiach priorytetowych:

- poprawie konkurencyjności sektora rolnego i leśnego (oś gospodarcza),

Rysunek 5. Produkt krajowy brutto *per capita* (według parytetu siły nabywczej) na obszarach wiejskich w krajach Unii Europejskiej w 2012 r. [EU-27 = 100%]

Cypr, Luksemburg, Malta, Włochy – brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rural Development... 2013, s. 68].

- poprawie stanu środowiska i terenów wiejskich (oś środowiskowa),
- poprawie jakości życia na obszarach wiejskich oraz wsparciu dywersyfikacji gospodarki wiejskiej (oś społeczna).

Wyznaczenie osi priorytetowych rozwoju obszarów wiejskich, wokół których skoncentrowane są działania, umożliwia praktyczne wdrażanie idei zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Szczegółowymi priorytetami rozwoju obszarów wiejskich UE realizowanymi w ramach wspólnej polityki rolnej w latach 2014-2020 są:

- wspieranie transferu wiedzy i innowacji;
- poprawa opłacalności w rolnictwie, promowanie innowacyjnych technologii w rolnictwie i wspieranie zrównoważonego zarządzania lasami;
- wspieranie organizacji łańcucha żywnościowego, w tym przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, promowanie dobrostanu zwierząt, wspieranie zarządzania ryzykiem w rolnictwie;
- rozwój ekosystemów związanych z rolnictwem i leśnictwem;
- wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami oraz promowanie gospodarki niskoemisyjnej w rolnictwie, leśnictwie i gospodarce żywnościowej;
- propagowanie integracji społecznej, ograniczanie ubóstwa i wspieranie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Polityka rozwoju obszarów wiejskich UE jest jednym z dwóch filarów wspólnej polityki rolnej, przyczyniająca się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W nowej perspektywie finansowej w latach 2014-2020 przeznaczono w budżecie UE na rozwój obszarów wiejskich 95,3 mld euro. Rozwój ten jest finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Wsparcie finansowe obszarów wiejskich realizowane jest za pośrednictwem określonych programów na poziomie

regionalnym i krajowym. Założone cele rozwoju obszarów wiejskich są realizowane ze środków budżetów unijnego i krajowych. Wynika z tego, że sytuacja finansowa krajów członkowskich ma ogromny wpływ na rozwój obszarów wiejskich. Jednym z głównych czynników tej sytuacji jest dług publiczny, dlatego podjęto próbę zbadania wpływu tego długu na rozwój obszarów wiejskich.

WPLYW DŁUGU PUBLICZNEGO NA ROZWÓJ GOSPODARCZY OBSZARÓW WIEJSKICH W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Na podstawie przeglądu światowej literatury można stwierdzić, że problem wpływu długu publicznego na wzrost i rozwój gospodarczy badany jest głównie na poziomie poszczególnych krajów. Spośród dostępnych publikacji nie znaleziono prac, w których ukazano by związek między rozwojem obszarów wiejskich a poziomem długu publicznego, dlatego w podrozdziale tym przedstawiono tylko wyniki badań wpływu długu publicznego na wzrost i rozwój gospodarczy pojedynczych krajów lub grupy krajów.

Z badań C. Checherity i P. Rothera [2010] w 12 krajach UE strefy euro w latach 1970-2010 wynika nieliniowy związek między wzrostem gospodarczym a wartością długu publicznego. Wzrost długu publicznego w PKB do poziomu 70-80% stymuluje wzrost gospodarczy, po czym jego wyższy poziom hamuje wzrost gospodarczy. Istnieją również dowody, że związek między wzrostem gospodarczym mierzonym PKB *per capita* a rocznymi zmianami długu publicznego i deficytem w relacji do PKB jest ujemny i liniowy. Kanałami, za których pośrednictwem dług publiczny (poziom i zmiany) ma wpływ na tempo wzrostu gospodarczego, są: prywatne oszczędności, inwestycje publiczne, produktywność czynników produkcji oraz długoterminowe nominalne i realne stopy procentowe.

Franco Modigliani [1961] twierdził, że dług publiczny jest korzystny dla obecnego pokolenia, ale jest dużym obciążeniem dla przyszłych pokoleń. Uznał on dług publiczny za pozytywny, jeśli jest źródłem wydatków na inwestycje, które w przyszłości mogą przyczynić się do generowania realnych dochodów ludności. Peter Diamond [1965] dowiódł, że przez wpływy podatków skierowanych na pokrycie kosztów obsługi długu spada konsumpcja i oszczędności ludności.

Christopher Adam i David Bevan [2005] wykazali w modelu teoretycznym, że wzrost wydatków rządowych przeznaczonych na produkcję, sfinansowanych dochodami z podwyższenia stawek podatkowych, stymuluje wzrost gospodarczy pod warunkiem, że krajowy dług publiczny jest na niskim poziomie. Gilles Saint-Paul [1952] oraz Joshua Aizenman, Kenneth Kletzer i Brian Pinto [2007], analizując w modelach endogenicznych wzrostu wpływ polityki fiskalnej, stwierdzili, że wzrost poziomu długu publicznego negatywnie wpływa na wzrost gospodarczy.

P. Krugman [1988] był zdania, że zagraniczny dług publiczny tylko do pewnego poziomu może wspierać rozwój inwestycji, a tym samym wzrost gospodarczy. Przekroczenie tego poziomu będzie wywierało na zagranicznych inwestorach silną negatywną presję, zniechęcającą do udzielania następnych pożyczek. David Aschauer [2000] w modelu wzrostu wykazał nieliniowy związek między wzrostem gospodarczym a poziomem zadłużenia państwa. Według autora badań dług publiczny do pewnego progu ma pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy, po jego zaś przekroczeniu już tylko – negatywny.

Catherine Pattillo, Helene Poirson i Luca Ricci [2002] stwierdzili w 93 krajach rozwiniętych w latach 1969-1998 negatywny wpływ długu publicznego, przekraczającego poziom

Tabela 4. Związek między rozwojem gospodarczym obszarów wiejskich^a a długiem publicznym w krajach Unii Europejskiej w latach 1995-2012

Kraj	Dług publiczny [% PKB]		Roczna zmiana długu publicznego [% PKB]		Koszty obsługi długu publicznego [% PKB]	
	r	b	r	b	r	b
Austria	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Belgia	-0,95***	-185,5***	-0,97***	-232,8***	-0,97***	-1595,6***
Bułgaria	-0,96***	-23,3***	0,97***	1,4***	-0,92***	-465,5***
Chorwacja	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Cypr	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Czechy	0,87***	308,5***	0,89***	297,1***	0,30	7245,0
Dania	-0,97***	-304,1***	-0,99***	-228,7***	-0,98***	-3704,5***
Estonia	-0,64**	-1151,2**	0,92***	2,7***	-0,53*	-10827,0*
Finlandia	-0,90***	-566,1***	-0,89***	-598,5***	-0,95***	-3937,1***
Francja	0,73***	272,2***	0,74**	255,0**	-0,89***	-5799,6***
Niemcy	0,72**	287,8**	-0,88***	-586,9***	-0,90***	-9627,2***
Grecja	0,69***	188,2***	0,92***	14,5***	-0,74**	-1516,3**
Węgry	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Irlandia	-0,83***	-358,7***	-0,93***	-474,8***	-0,95***	-5468,7***
Łotwa	0,47*	101,9*	0,86***	0,2***	-0,21	-992,9
Litwa	0,25	89,0	-0,45	-170,2	-0,11	-448,2
Luksemburg	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Malta	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Holandia	-0,65***	-424,7***	-0,62**	-471,7**	-0,91***	-4542,3***
Polska	0,63**	165,0**	0,81***	47,8***	-0,93***	-3560,0***
Portugalia	0,71***	160,8***	-0,88***	-247,9***	-0,72***	-1753,0***
Rumunia	-0,11	-23,4	0,98***	41,1***	-0,70***	-586,8***
Słowacja	-0,31	-90,0	-0,76***	-275,8***	-0,73***	-1886,0***
Słowenia	0,48*	333,7*	-0,74***	-305,0***	-0,88***	-5208,1***
Hiszpania	-0,98***	-286,6***	-0,97***	-287,4***	-0,98***	-3437,4***
Szwecja	-0,93***	-282,4***	0,00	-0,8	-0,89***	-2161,6***
Wlk. Brytania	-0,43	-175,1	-0,27	-100,7	-0,84***	-4011,0***
Włochy	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

^a Za miernik rozwoju obszarów wiejskich krajów UE przyjęto produkt krajowy brutto *per capita*, jako jeden z ważniejszych mierników ekonomicznych wykorzystywanych przez Komisję Europejską, b.d. – brak danych, n – liczba par badanych cech, współczynnik korelacji Pearsona r i współczynnik regresji prostej b statystycznie istotny przy: $p \leq 0,01$ (***) , $p \leq 0,05$ (**) i $p \leq 0,1$ (*)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

35-40% PKB na wzrost gospodarczy. Podobne wyniki uzyskał Benedict Clements, Rina Bhattacharya i Toan Quoc Nguyen [2003] w 55 krajach o niskim PKB w latach 1970-1999.

W innych wcześniejszych badaniach empirycznych [Smyth, Hsing 1995, Cohen 1997] potwierdzono nieliniowy związek wzrostu gospodarczego i długu zagranicznego. Z kolei Alfredo Schclarek [2004] wykazał liniowy negatywny wpływ zewnętrznego zadłużenia na poziom wzrostu PKB *per capita* w 59 krajach rozwiniętych w latach 1970-2002. W innych badaniach na próbie 24 krajów przemysłowych w latach 1970-2002 nie stwierdził związku między rządowym długiem brutto a wzrostem gospodarczym PKB *per capita*. Z kolei C. Reinhard i K. Rogoff [2010] wykazali w 20 krajach rozwiniętych w latach 1790-2009 słaby dodatni związek między długoterminowym wzrostem gospodarczym a rządowym długiem publicznym nieprzekraczającym progu 90% PKB i ujemny związek po jego przekroczeniu. Podobne relacje wzrostu gospodarczego w stosunku do długu publicznego odnotowano w pracy M. Kumara i J. Woo [2010].

Dług publiczny ma wpływ nie tylko na rozwój całej gospodarki, ale również na rozwój obszarów wiejskich. Z badań własnych przeprowadzonych w krajach UE w latach 1995-2012 wynika, że wpływ ten nie jest jednoznaczny. W tabeli 4. zaprezentowano dane, które pokazują, że w jednych krajach UE dług publiczny hamuje rozwój gospodarczy obszarów wiejskich, w innych zaś go stymuluje. Podobna sytuacja jest w przypadku związku między rozwojem gospodarczym obszarów wiejskich a roczną zmianą długu publicznego w krajach UE. W Polsce wzrost długu publicznego powoduje wzrost rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich mierzonego PKB *per capita*. Z obliczonych współczynników regresji wynika, że wzrost kosztów obsługi długu publicznego powoduje spadek rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich we wszystkich badanych krajach UE. Największy spadek PKB *per capita* na obszarach wiejskich wywołany wzrostem kosztów obsługi długu publicznego wystąpił w Niemczech, we Francji, Irlandii i Słowenii.

W grupach krajów UE, w których stwierdzono dodatni lub ujemny związek między rozwojem obszarów wiejskich a poziomem długu publicznego, są zarówno kraje wysoko, jak i nisko zadłużone. Podobna sytuacja jest w przypadku relacji rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich a roczną zmianą długu publicznego. W tej sytuacji wydaje się, że wyjaśnienie problemu stymulowania lub hamowania rozwoju obszarów wiejskich długiem publicznym w krajach UE jest możliwe jedynie poprzez przeprowadzenie dokładnej analizy struktury i wielkości wydatków publicznych na obszarach wiejskich, dlatego problem ten wymaga dalszych szczegółowych badań.

PODSUMOWANIE

1. W historii długu publicznego na świecie najwyższy poziom wystąpił na przełomie XIX i XX w., w czasie wielkiego kryzysu gospodarczego, po II wojnie światowej, w ostatniej dekadzie XX w. oraz obecnie po wybuchu ostatniego kryzysu finansowego.
2. Najwyższy dług publiczny w relacji do PKB w UE w 2012 r. wystąpił w Grecji (167%), we Włoszech (142%) i w Portugalii (134%). Średnio wynosił on 85%, a w Polsce był na poziomie 55,6%. W krajach UE dług publiczny w ostatniej dekadzie wykazuje trend wzrostowy.
3. Istotnym czynnikiem wzrostu długu publicznego był światowy kryzys finansowy w latach 2008-2010, który wymusił w wielu krajach rządową pomoc finansową dla banków, czego efektem było pogorszenie stanu finansów publicznych.

4. Wprowadzenie paktu fiskalnego przez UE może w dłuższym okresie poprawić wypłacalność krajów, natomiast obecnie nie ma koncepcji, jak wyjść z kryzysu finansów publicznych. Obserwując działania liderów krajów UE, należy zauważyć, że widoczne jest tylko pewne pozorowanie, natomiast nie ma żadnych konkretów.
5. Zadłużenie państw UE jest skutkiem decyzji polityków, którzy poprzez wzrost wydatków utrzymują lub podwyższają poziom życia społeczeństwa niemającego pokrycia we wzroście i rozwoju gospodarczym. Chodzi o to, ażeby jak najdłużej zachowywać władzę i korzyści z tego płynące.
6. Rozwój obszarów wiejskich w krajach UE jest bardzo zróżnicowany. Najwyższy rozwój mierzony PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej występuje w Holandii, Szwecji, Irlandii i Danii, a najniższy w krajach środkowo-wschodniej Europy – w Bułgarii, na Łotwie, w Rumunii, Estonii i Polsce.
7. Z badań własnych wynika, że wzrost długu publicznego powoduje w jednej grupie krajów UE spadek rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, a w drugiej wzrost. Założona hipoteza badawcza została odrzucona.
8. Najbardziej niekorzystny wpływ na rozwój gospodarczy krajów, w tym rozwój obszarów wiejskich, ma zagraniczny dług publiczny, którego spłata wraz z odsetkami wymusza transfer środków finansowych do zagranicznych wierzycieli, co obniża popyt globalny, a tym samym wartość PKB.
9. Niektórzy ekonomiści uznają dług publiczny za pozytywny, jeśli jest on źródłem wydatków na inwestycje, które w przyszłości mogą przyczynić się do generowania realnych dochodów ludności. Wzrost podatków skierowanych na spłatę długu i kosztów jego obsługi powoduje spadek konsumpcji i oszczędności ludności.
10. Skutkami wysokiego długu publicznego są duże obciążenia przyszłych pokoleń kosztami spłaty zadłużenia, obniżenie stopy życiowej społeczeństwa, obniżenie wiarygodności finansowej krajów, jak również możliwość wystąpienia kryzysów finansowych i groźba niewypłacalności państw.

LITERATURA

- Adam C.S., Bevan D.L. 2005: *Fiscal deficits and growth in developing countries*, „Journal of Public Economics”, vol. 4, s. 571-597.
- Afonso A., Nickel C., Rother P. 2006: *Fiscal consolidation in the Central and Eastern European countries*, „Review of World Economics”, vol. 142(2), s. 402-421.
- Aizenman J., Kletzer K., Pinto B. 2007: *Economic growth with constraints on tax revenues and public debt: implications for fiscal policy and cross-country differences*, „NBER Working Paper”, no. 07-01, s. 1-30.
- Alesina A., Perotti R. 1997: *The welfare state and competitiveness*, „American Economic Review”, vol. 87, s. 921-939.
- Alesina A., Tabellini G. 1990: *A Positive Theory of Fiscal Deficits and Government Debt*, „The Review of Economic Studies”, vol. 57, s. 403-414.
- Aschauer D.A. 2000: *Do states optimize? Public capital and economic growth*, „The Annals of Regional Science”, vol. 34(3), s. 343-363.
- Barro R. 1979: *On the Determination of the Public Debt*, „Journal of Political Economy”, vol. 87, s. 940-947.
- Barro R. 1986: *U.S. Deficits since World War I*, „The Scandinavian Journal of Economics”, vol. 88, s. 193-222.
- Barro R. 1987: *Government spending, interest rates, prices and budget deficits in the United Kingdom, 1730-1918*, „Journal of Monetary Economics”, vol. 20, s. 221-247.
- Battaglini M., Coate S. 2008: *A Dynamic Theory of Public Spending, Taxation, and Debt*, „American Economic Review”, vol. 98(1), s. 201-236.

- Bohn H. 1995: *The sustainability of budget deficits in a stochastic economy*, „Journal of Money, Credit and Banking”, vol. 27, s. 257-271.
- Bohn H. 1998: *The behaviour of US public debt and deficits*, „Quarterly Journal of Economics”, vol. 113(3), s. 949-963.
- Buiter W.H. 2005: *Joys and pains of public debt*, [In:] *Multidisciplinary economics: the birth of a new economic faculty in the Netherlands*, P. de Gijssel, H. Schenk (eds.), Springer, Dordrecht, s. 209-224.
- Bulow J., Rogoff K. 1989: *A Constant Recontracting Model of Sovereign Debt*, „Journal of Political Economy”, vol. 97(1), s. 155-178.
- Checherita C., Rother P. 2010: *The impact of high and growing government debt on economic growth - an empirical investigation for the euro area*, „ECB Working Paper”, no. 1237, s. 1-40.
- Cizkowicz P., Michalska K., Rzońca A. 2011: *Determinanty bezpiecznego poziomu długu publicznego*, „Studia BAS”, nr 4(28), s. 49-66.
- Clements B., Bhattacharya R., Nguyen T.Q. 2003: *External Debt, Public Investment, and Growth in Low-Income Countries*, IMF Working Paper, No. 03/249, s. 1-24.
- Cohen D. 1997: *Growth and external debt: A new perspective on the African and Latin American tragedies*, „Centre for Economic Policy Research Discussion Paper”, no. 1753, s. 1-26.
- Diamond P. 1965: *National Debt in a Neoclassical Growth Model*, „American Economic Review”, vol. 55(5), s. 1126-1150.
- Eaton J., Gersovitz M. 1981: *Debt with Potential Repudiation: Theory and Estimation*, „Review of Economic Studies”, 48(2), s. 289-309.
- Eichengreen B. 1991: *Historical Research on International Lending and Debt*, „Journal of Economic Perspectives”, 5(2), s. 149-169.
- Giavazzi F., Jappelli T., Pagano M. 2000: *Searching for non-linear effects of fiscal policy: Evidence from industrial and developing countries*, „European Economic Review”, vol. 44(7), s. 1259-1289.
- Giavazzi F., Pagano M. 1996: *Non-Keynesian effects of fiscal policy changes: international evidence and the Swedish experience*, „Swedish Economic Policy Review”, vol. 3, s. 67-103.
- Greiner A., Koeller W., Semmler W. 2007: *Debt sustainability in the European Monetary Union: Theory and empirical evidence for selected countries*, „Oxford Economic Papers”, vol. 59(2), s. 194-218.
- Hauptmeier S., Heipertz M., Schuknecht L. 2007: *Expenditure reform in industrialised countries – A case study approach*, „Fiscal Studiem”, vol. 28(3), s. 293-342.
- How to do a Debt Sustainability Analysis for Low-Income Countries*. 2006: World Bank, Washington, s. 1-36.
- International Monetary Fund and International Development Association, 2004: *Debt Sustainability in Low-Income Countries - Proposal for an Operational Framework and Policy Implications*, Washington, s. 1-84.
- Jeanne O., Guscina A. 2006: *Government Debt in Emerging Market Countries: A New Data Set*, „IMF Working Paper”, no. 06/98, s. 1-29.
- Krugman P. 1988: *Financing vs. forgiving a debt overhang*, „Journal of Development Economics”, vol. 29, s. 253-268.
- Kumar M., Woo J. 2010: *Public Debt and Growth*, „IMF Working Paper”, no. 10/174, s. 1-47.
- Lucas R. 1986: *Principles of Fiscal and Monetary Policy*, „Journal of Monetary Economics”, vol. 17(1), s. 117-134.
- Marchewka-Bartkowiak K. 2008: *Zarządzanie długiem publicznym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- McDermott J., Wescott R. 1996: *An empirical analysis of fiscal adjustment*, „IMF Staff Papers”, vol. 43, s. 725-753.
- Modigliani F. 1961: *Long-Run Implications of Alternative Fiscal Policies and the Burden of the National Debt*, „Economic Journal”, vol. 71(284), s. 730-755.
- Nickel Ch., Rother P., Zimmermann L. 2010: *Major public debt reductions - lessons from the past, lessons for the future*, European Central Bank, „Working Paper”, no 1241, s. 1-35.
- Owsiak S. 2005: *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pattillo C., Poirson H., Ricci L. 2002: *External Debt and Growth*, „IMF Working Paper”, no. 02/69, s. 1-49.
- Persson T., Svensson L.E.O. 1989: *Why a Stubborn Conservative Would Run a Deficit: Policy with Time-Inconsistent Preferences*, „Quarterly Journal of Economics”, vol. 104(2), s. 325-345.

- Reinhart C.M., Rogoff K.S. 2008: *This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises*, „NBER Working Paper”, no. 13882, s. 1-123.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S. 2009: *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton: Princeton University Press.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S. 2010: *Growth in a Time of Debt*, „American Economic Review”, vol. 100(2), s. 573-578.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S. 2011a: *From Financial Crash to Debt Crisis*, „American Economic Review”, vol. 101, s. 1676-1706.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S. 2011b: *The Forgotten History of Domestic Debt*, „Economic Journal”, vol. 121(552), s. 319-350.
- Reinhart C.M., Rogoff K.S., Savastano M.A. 2003: *Debt Intolerance*, „Brookings Papers on Economic Activity”, Spring, s. 1-74.
- Roubini N., Sachs J. 1989: *Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies*, „European Economic Review”, vol. 33, s. 903-938.
- Rural Development in the European Union. Statistical and Economic Information*. 2013: European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Brussels, s. 1-390.
- Saint-Paul G. 1992: *Fiscal policy in an Endogenous Growth Model*, „Quarterly Journal of Economics”, no. 107, s. 1243-1259.
- Schclarek A. 2004: *Debt and Economic Growth in Developing Industrial Countries*, mimeo, s. 1-39.
- Smyth D., Hsing Y. 1995: *In search of an optimal debt ratio for economic growth*, „Contemporary Economic Policy”, vol. 13, s. 51-59.

Tomasz Siudek

PUBLIC DEBT AND RURAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The main aim of this work is to determine the relationship between the level of rural economic development and the level of public debt in the European Union. An additional aim of the study is to establish the level and determinants of public debt in the countries surveyed. The obtained data show that in some countries of the European Union rural economic development is negatively correlated with public debt, and in others the opposite is true. The negative relationship in all the EU countries was recorded between rural economic development and the cost of servicing the public debt.

Adres do korespondencji:

dr hab. Tomasz Siudek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wydział Nauk Ekonomicznych

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, Zakład Bankowości

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

e-mail: tomasz_siudek@sggw.pl